

A foglalkozás befejező szakaszában egyéni vagy közös rajzolás, festés következik. Több lehetőséget ajánlok a gyerekeknek:

- „A széttört cégtáblák alapján készítsétek el ezeknek a mesterségeknél a színes, felújított jelzéseit!”
- „Tervezzetek más mesterségeknél is cégtáblákat!”
- „Hogyan képzelitek el azt a szigetet, ahol a földművesek megtalálták a mestereket?”

Debreczeni Tibor

Drámajáték és a művészeti nevelés Szakmunkástanulók olvasótáborában

Ez a dolgozat 1980-ban készült. Ugyanabban az évben hívtam meg a tokaji olvasótáborba Udvardi Lakos Endre, s szavazott bizalmat nekem, járnám végig az utat a rám bízott kamaszokkal a kapcsolat-teremtéstől önmaguk jobb megismerésének gyakorlatain át az alkotás örömeig. Akiket ezen a felfedező úton irányítanom kellett jaddig nem látott Tokaj környéki 15-16 évesek.

„Játék, alkotás, közösség” címmel jelent meg ez az írás a NAPJAINK című folyóiratban. Drámapedagógus szakemberek valószínűleg nem is találkoztak velem. Most, hogy kezembe került, jöttem rá; ezt a 15 évvel ezelőtti keletkezett foglalkozásleírást, az elsők egyikét e műfajban, maradéktalanul vállalhatom. Úgy gondolom, a mai szakember is talál benne megszívlelendőt, követendőket. És pedagógiai hasznosságán túl talán még szociológiai értéke is van.

(Mentegetőzés)

Előre kell bocsátani, hogy dolgozatunk nem készült tudományos igénnyel. A tokaji olvasótáborban eltöltött három nap is nélkülözötte a tudós vizsgálódás feltételeit. Nem végeztünk előzetes felmérést, sem szociológiai, sem pszichológiai, sem esztétikai jellegűt. Még a legalapvetőbből, a gyerekek adatainak rögzítéséről is megfeledkeztünk. Ami információt közlünk, az mind a későbbi közös játék során „derült ki”.

Dolgozatomban leíró jellegű és impresszionisztikus; ennek ellenére, úgy vélem, hogy nem tanulság nélküli.

(Hogy kerül a csizma az asztalra?)

Kísérletként mondom, hátha ott van a helye? Mi magunk, általános iskolai korosztályú gyerekek közösségeiben több éve már, hogy eredményesen alkalmazzuk ezt a pedagógiai módszert, melyet hívunk dramaturgiai alkotó játéknak, kreatív játéknak, alkotó dramaturgiának is.

Mit is akarunk elérni?

Nem többet annál, minthogy kinyíljanak e kamaszok, a játék-közvetítésével, vagy anélkül. Szóljanak önmagukról, környezetükről, a világról. Úgy véltük, a nyitottság az alapja minden továbbiak, történetesen az esztétikai értékek befogadásának, esztétikai értékek teremtésének, egyáltalán az izlésformálásnak. (Többet értünk el a vágyottnál, de hogy a többnek reális alapja is van, az csak a második napon derült ki.)

Egész idő alatt arra törekedtünk, hogy semmi ne emlékeztessen az iskolára, illetve a tanításra. A padokat, a katedrát a fal mellé húztuk, a terem közepén üres teret hagytunk. Gyakorta „lekerültünk a padlóra”. Ott ültünk, feküdtünk ha a játék így kívánta. A vezető maga is mindig benne volt a játékban, vagy úgy vezette — derűsen, szeretettel —, hogy a játékosok minél könnyebben tudjanak azonosulni szerepeikkel. S amikor elemzésre, értékelésre került sor, akkor is a dicséret

— „A mesterek szigete”-kép készülhet csoportosan is, (nagy méretű papírra.)

A foglalkozás az elkészült képek bemutatásával ér véget. (Ez a másfél órás komplex foglalkozás a környezetismeret, osztályfőnöki, rajz és magyar/fogalmazás) tananyaghoz kapcsolódik.)

gesztusával szóltak. És mindig a közösségteremtés szándékával.

(A nagy találkozás)

Nyolc óra, kezdődik a közös foglalkozás a nagyteremben. Mindenki szorong, mindenki tart a másiktól. Leginkább a három csoportvezető, ők a gyerekektől is és a táborvezetősegtől is. Nekik bizonyítaniuk kell. Megbízónk biztosan szurkol, hogy sikerül-e a kísérlet, de a többiek lehet hogy „ellendrukkerek”; ki tudja. No, és a fiatalok! Őket jutalomból küldték ebbe a táborba. S most a gyönyörű napsütésben vonuljanak be egy barátságos terembe. Többen úgy tiltakoztak, hogy kártyáztak a kerti asztaloknál, s úgy tettek, mintha nem is hallották volna a hívó szót. Mások ottant, a WC-ből, szobákból csámborogtak elő. Végül egyikünk, akit nem hagyott el a lélekjelenléte, néhány lelkesebb kislány közreműködésével „kigyózó játékot” kezdeményezett — a kamaszok úttörő-émlékére gondolva —, melyet énekeltek is. Erre a kártyázók is felfigyeltek, s ha a játékba nem is, de a bámulók csapatába felsorakoztak. Végre bent!

Bent a teremben már zene szólt. Afrikai ritmuszene. Én meghívtam őket egy közös mozgásos lazító gyakorlatra, majd egy úgynevezett állatos játékra. Ez utóbbi tetszett. Főként a nehezebben oldódó fiúknak. Benépesítettünk egy képzeletbeli baromfiudvart, aztán egy teljes állatkertet. Harminchat gyerek játszott, mozgott együtt, s a tömegben mindenki önmagát adhatta, nem kellett tartania attól, hogy a másik figyel. Volt, aki csak kívülről csinálta, volt aki alakított. S minthogy majom, kutya, elefánt, sőt giliszta is akadt, az állatok között, igencsak lehetősége nyílt arra is, hogy „rájátsszanak”; tessék, figyeljétek, én így csinálom. A zene szólt, a gyerekek ugráltak, bohóckodtak, leveztették feszültsé-

güket, közben még zajongtak is, vagy nevetgéltek. Mindenesetre oldódtak.

(Család-játék)

Meg kellett alakítanunk a három családot. 12-12 gyerek kerülhetett egy csoportba. Azt már előre eldöntöttük, hogy a csoportalakítás „természetes” módját választjuk, azaz válasszák ők maguk egymást. Ne a véletlen, vagy külső akarat sodorja őket egy csoportba. Az együttes játék során feltűnt három gyerek markáns személyiségjegyekkel. Őket bíztam meg tehát a család-alapítási tisztséggel. A játék így zajlott. Szólt a zene. A muzsikára mindenki mozgott. Sétált, sietett, táncolt. Mintha egy táncparketten volna, vagy egy nagy téren. Majd azt mondtam, „válasszatok magatoknak e sokaságból feleséget, vagy férjet, s ha megtaláltátok a párokat, vele menjete tovább, kézen fogva”. Majd azt mondtam: „apát keressetek. Anyát, majd gyereket, egyet, kettőt, hármat, aztán testvéreket, nagynénit, nagybácsit”. Minden újabb családta kiválasztása, a már létező család közös akaratán múljon. S tartott ez mindaddig, mígnem mindenki tartozott valakihez. S akkor leállt a zene.

Megnézték egymást, és örültek. (A választás sikerét bizonyítja, hogy a családok így maradtak együtt két héten át, a tábor végéig.) Majd nevet vettek fel. Az egyik Szabó családnak (a rádió népszerű sorozatadásáról), a másik Onedyn családnak (a tv akkor zajló sorozatáról nevezte el magát), a harmadik Lajos családnak, úgy emlékszem azért, mert így hívták a „tekintélyes nemzetségfőt”. Miután megkeresztelkedtek, jogot nyertek arra is, hogy ők válasszák ki foglalkozásvezetőjüket. Míg ők döntöttek, mi kivonultunk.

A névadás titkos volt. Mindegyik családnak egy szoborkompozícióban kellett elmondania a nevét. S a többinek ki kellett találnia. Ez egyszersmind ízelítő volt a közös alkotó játékból is. Az Onedyn család a hajó testformákból kirakott jelképével nevezte meg magát, a Szabó család szituációs játékot játszott, a Lajos familia pedig emberi testekből kirakta a nevét.

(„Az én családom”)

Az én családom tagjai, mint jeleztem, 12-en voltak, 15-16 évesek, olyan szakmunkástanulók, akik iskolájuk első, vagy második évét fejezték be éppen. Négyen fiúk, a többi kislány. A fiúk közül a legvagányabb, legmagabiztosabb egy autószerelő-tanuló Szerencsről. A többiek állami gazdaságban mezőgazdasági szakmunkásjelöltek, illetve kereskedelmi tanulók. Kettő a vendéglátóiparban dolgoztak, a többi üzletben. S valamennyien Szerencs körzetéből, Mádról, Tarcalról, Tokajból. Későbbi önismereti játékainkból az derült ki, hogy a gyerekek általában rendezett családi körülmények között éltek, és szerették is az otthonukat. Egyik kollégám, aki szociodramával szeretett volna foglalkozni, mondta is, hogy nagyon is elégedettek életvitelükkel ezek a kamaszok, nem elég érzékenyek a szocializációs problémák iránt. S valóban; az én családomban is csak kettő volt neurotikusabb, azaz helyzetével elégedetlenkedő. Sőt, az egyik közülük szorongásos is, s mikor megnyílt, kiderült, hogy nehezen viseli az életet. (Olyan volt, akinek pszichológusra lett volna szüksége.) Általában munkájukkal is elégedettek voltak, jól érezték magukat a világban. Ők tették fel a kérdést, s nekem kellett a harmadik nap végén válaszolni: képesek-e érzékenyebb befogadásra, netán alkotó megnyilatkozásra.

(Oldódás közösségben)

Ismerkedő játékkal kezdtük; ha már család vagyunk, tudjunk meg egymásról minél többet. A másik keresztnévét legalább, meg hogy ki honnan jött. Van egy jó játékunk rá, kicsik, nagyok egyformán szeretik. A lényege az, hogy a körben ülőknek meg kell tudakolniuk szomszédjuk nevét, s amikor a körben álló játékmester rámutat valakire, annak rögtön „vágnia kell” bal vagy jobb oldali szomszédjának az „adatait”. Ha elteveszti, ő áll a kör közepén. S ha pedig már mindenki tud szomszédairól mindent, adott jelre helycsere következik. Kik új szomszéd mellé kerül. A játék most is elérte célját; nevettek, mulattak és közben összelepedtek, és még ismereteket is gyűjtöttek egymásról.

Majd ritmusjátékot játszottunk. Népdalt énekelünk közösen. Igen kínlódom. Ismét népdalt énekelünk, ugyanazt, de most már kísértük magunkat. A földre térdeltünk, s tenyérrel ütöttük a padlót. Ez adta a kísérő dobritmust. Ezt már jobban élvezték. Közben arra is rájöttünk, hogy mennyire más a hangzás a teljes tenyérrel, ujjheggyel, vagy ha a csuklóval érintjük a padlót, s megint mennyire más, ha a kifordított vaslábú szék ülőkéjét tekintjük ütőhangszernek. Belemeledtünk. Egyre jobban. Az érzékenyebbek már át is élték a zenélés szenvedélyét. Vérszemet kaptam. A koncentrációs ritmusjátékokra jöjjön ismét a lazítás. Lazítás, amely a belső azonosulás képességeire épül. Éljenek meg ezek a fiatalok bizonyos fejlődési folyamatot. S hadd kapcsolódjék a fizikai mozgás ehhez! Eljátszottuk az élet növekedését: „Magok vagyunk, csírázunk, kidugjuk fejünket a földből, növekedünk, ágaink nőnek, tovább fejlődünk, erősödünk, lombos fává serdülünk, a viharban hajladozunk, a szél majd letöri koronánkat, de nem hagyjuk magunkat, erősek vagyunk, győzünk.” Képzeteink tetet öltöttek. S ki-ki érzékenysége, beleélő, beleérező képessége szerint nemcsak megélte, de el is játszotta a növekedését és a harcot. De még mindig voltak olyanok, akik mintha szegyéllték volna magukat. Ők kívülről maradtak a játékon, de nem vettem tudomást róla, kisebb gyerekekkel folytatott gyakorlatainkból tudtam, hogy ez törvényszerű; mindig vannak, akiknek több idő kell az oldódáshoz.

(Gyorsan még egy „bizalomjátékot”)

Ezeknek a fiúknak, lányoknak, két héttel el kell viselniük egymást, hadd érezzék, hogy támaszkodniuk kell egymásra. Gyermekkorunk játéka jutott eszembe, a „hol vagy Jakab”. A körön belül meg kellett fogni bekötött szemű társunknak a látót, mégpedig a hangja alapján. Erre a látó-vak viszonyra épült a bizalomjátékunk. Libasorba álltak a behunyt szemű játékosok, jobb kezük mutatóujjával fogják az előtük álló vállát, a látó vezeti a sort; kacskaringósan, székek között, udvaron, előcsarnokban... Mindenkinek bízni kell a másikban, s az egésznek az elsőben. Volt aki így vallott: elbizonytalanodott előtte a világ. Fogalma sem volt, hogy hol jár; elvesztette a térérzékelését; most tudta pontosan visszaidézni, hogy merre vezette őket a látó. Fontos volt ez a játék. Senki nem vert át senkit, senki nem gördített akadályt a másik előtt, előfordult, hogy elszakadt a lánc, de az elől menők megálltak, tudták, hogy egyébként nem tudnak a többiek sem továbbjutni. Fontos volt ez a játék. Nekem is. Kezdtém megismerni őket.

(A vezető meditációja)

Innen kellene eljutni az alkotó játékokig. Annak viszont előfeltétele az önismeret, a környezetismeret, a helyzetismeret. Játsszani kellene hát megfigyelésen, érzékelésen alapuló gyakorlatokat, etüdöket is. És fantázia nélkül sincs alkotás. Nézzük, meddig ér a képzelőerő. Ilyen játékokra is szükség volna. És fel kell hívni a figyelmet a műalkotás folyamatának, illetve megértésének egy-két mozzanatára is. A jel szerepére, a jelzés fogalmára és a montázstechnikára; miként válik a részekből új esztétikai minőség. Hogy sok ez így együtt? De hát olyan jól együtt vagyunk, hátha végigvihető.

(Fantázia és zene)

Ilyen címet adhatunk annak a játéksornak, amely ezután következett. Három zenedarabot hallgattunk: egy Bach orgonaprelúdiumot, Mozarttól az Egy kis éji zenét, és egy romantikus szimfonikus muzsikát. Ültünk körben behunyt szemmel. Arra kértem őket, hogy a zenére koncentrálnak, és próbálják megjegyezni, mire gondolnak közben, milyen képek jelennek meg előttük, s általában hogy érzik magukat. Minden egyes zeneszám után megálltunk és mindig mindenki vallott. Általában pontosan kottázták képpé a zenét. Bachnál ünnepi érzésük volt, falusi vasárnapi hangulatot éreztek, templomban voltak, két kislány hangversenyen. A Mozart-zene alatt réten kószáltak, vagy bálban voltak, táncos kedvük volt, és valamennyien örültek. A romantikus zenéről általában történet jutott eszükbe. S a történetben valamilyen összeütközést láttak, égháborút, valóságos csatát. (A társaságból mindössze két kislány volt életében egyszer koncerten; Miskolcra vitte be őket, a tanárnő. Néhányan láttak operát a szabadterén, éppen Tokajban. Az úgynevezett komoly zenét rádióban nem hallgatják. A társaság felének éppen ezért okozott meglepő élményt a mostani zenehallgatás, mert nem hitték volna, hogy tudatos odafigyeléssel ennyi mindent hallanak ki a muzsikából. Az volt az érzésem, hogy néhány élő zenevezetés elegendő volna ahhoz, hogy a gyerekek fele, kétharmada komolyzene-élvezővé váljon. De hát...) A művészi alkotás hatást váltott ki bennük. Ezt érezték, érzékelték. Most alkossunk mi. Visszakanyarodtam hát korábbi ritmusjátékunkhoz, amikor a „Hej, Dunáról fúj a szél” kezdetű népdalt időritmussal kísértük. Most majd „hangszerelünk”. A ritmust különböző hangzóforrás adta, volt aki az ablakot kocogtatta, más kulcs-csomót csörgetett, vagy a táblát ütögette. Ismét másik hamutálccával koccantotta a golyóstollat. És közben, játékmesteri intésre, mint Haydn Búcsú-szimfóniájában, egyre kevesebb énekhang, egyre kevesebb kíséret hallatszott, a végén már csak kettő, végül egy. Ez már közös alkotás volt a javából. Őket magukat is meglepte, hogy ez az ő művük. Nagyon élvezték. Ragyogtak a sikertől.

Majd dallamot szereztünk, az általunk is ismert Weöres-versre: az „Őszi éjjel izzik a galagonya...” kezdetűre. Miután közösen elemeztük és megvitattuk, hogy miről is szól ez a vers, dallamot alkottunk hozzá. Sorról sorra haladtunk. A dallam igazodott a versépítkezés mondandójához és hangulatához. Végül közösen el is énekeltük azt, amit közösen alkottunk.

(Fantáziával a valóság felé)

Mímes helyzetgyakorlatokat az első naptól kezdve játszottunk; állapotmozgásokat zenére. S mert könnyedén oldódtak az „állatszerepben”, arra gondoltam, emberiségünk az állatvilágot, Három kiscsoport alakult, azt a

feladatot kapták, hogy játsszák el a következő élethelyzetet: éjfél körülre jár az idő, az apa, és anya nyugtalan, a lányuk, illetve a fiúk még nincs otthon. Végre észreveszik az ablakon át, hogy jön. De nem magában. Hallják, hogy felsompolyog a lakásba. Mi történik ezután? Ez volt a kanavász. Nekik kellett kitalálniuk a történetet, ők rendezték, ők játszották. Hogy melyik állat ürügyén, melyik állat nyelven játszódik ez az esemény, azt is ők döntötték el. Disznó, kutya, macska képében játszottak. A jól ismert és általuk is megélt élményeket teremtették újjá. De mennyire másként reagáltak a szülők akkor, mikor fiú volt a későn hazatérő. Ilyenkor nem is szóltak, látták, hogy jön és elaludtak. Bezzeg a lány esetében! Remek mímes játékokra is sor került. Miként tapogatódik a settenkedő fiatal a sötétben, mivel nem akar villanyt gyűjtani. Vagy miként okolja egymást állatnyelven a férj és feleség, mondván egymásnak, te hibáztad el a lány nevelését.

Az egyes jelenetek végén értékelték. Egymást értékelték. S ekkor már könnyű volt a vezető dolga is, „nem volt valódi ágy, ajtó és ablak, honnan tudátok, hogy mégis van a jelenetben ágy, ajtó és ablak”? S a választ már ők fogalmazták: az adott tárgyat úgy használta a játékos, mintha valóságos volna. Az összetolt széken feküdtek és aludtak, tehát az ágy volt. A valóságban nem létező ajtó zárját és kilincset pontos mozdulatokkal kinyitották, tehát tudni lehetett, hogy ott van a lakás bejárata. A képzeletbeli ablakot törülgették, hogy jobban lássanak. Tehát ott volt az ablak. S rájöttek, hogy a művésztől nem kell pontos valóságúséget várniuk a színpadon sem. Amiként a hangok sajátos variációiból más és más fajta érzélem, mondandó, kép született bennük, ugyanúgy a színjátszásban is az esemény egy adott jelrendszer, a jelzésség szerint történő megjelenítésen múlik; már lám, itt rőfögtek, ugattak, nyávogtak és mindenki mégis arra gondolt, hogy a jelenetben rólunk, emberekről beszélnek. Az állathang jel volt, a képzeletbeli tárgyak is jelei voltak egy sajátos színházi kifejezőmódnak. Jelzésszerű volt ez a játék, és bennünk mégis valóságos képzetet keltett. (Ezt persze, nem így mondtam el, ilyen tömören, de ilyesféleképpen. Azt akartam elérni, hogy vegyék észre; állatos játékaikban benne vannak a korszerű színjátszás elemei is. S ne kérjenek számon naturalizmust, beidegződéseikhez ragaszkodván.)

S hogy megerősítem őket a felismerésben, úgynevezett „tárgyjátékot” játszottunk. Középre tettem egy műanyag vödört. Azt mondtam: játsszon vele mindenki egyenként. Egy kikötésem van, a vödör nem lehet vödör, de lehet minden más. Rövest megértették a feladatot, s gurult a fantáziájuk. Játsoztak a vödörrel. S volt az trónszék, kalap, tömött puttony, lovagi sisak, budi, guriga, táska, bűvész tárgy stb. Úgy belemeledtek a játékba, hogy folytattuk egy partvissal. Ezzel gereblyézték, kalapáltak, egyensúlyoztak, meszeltek, fogat mostak, löttek, verekedtek... Úgy tűnt, rájöttek a jelzésszerű játék lényegére. A színpad hiányos képét a néző egészíti ki, mégpedig fantáziájával, valóságosra. Egy-egy jelzésszerű eszközzel elég elindítani a képzeletet ahhoz, hogy pontos, elhíhető kép alakuljon ki a mi tudatunkban a színpadon megjelenített összeütközésről, vagy cselekvésvonalról. Mint az imént, amikor úgy használták a tárgyat, mintha az puttony, kalap, trónszék, vagy bármi más lett volna, s ettől mi nézők már valóságosnak is láttuk a jelzettet. (Csak a tény kedvéért említem meg, hogy amikor konkrét élményüket akartam velük eljátszatni, nem vagy csak alig sikerült. Feladatuk az volt,

játsszák el azt, hogy elkéstek a munkahelyről, s a többiek már dolgoznak, amikor ők már odaérnek. Szorongásos, pontatlan, esetlen volt a játékuk. Egyheti állandó együttlét után valószínűleg már ez is ment volna, de most még korai volt.

(Regénymondás)

Körbeültünk, hogy regényt mondjunk. Az ötlet meglepte őket, de aztán kedvet kaptak hozzá. Elindítottam a történetet két mondattal, két mondattal kellett továbbvinni a jobb oldali szomszédnak. S így tovább. Mindenki úgy gördíthette tovább az eseményszálát, ahogy akarta. Új figurákat építhetett az eseménybe, kedve szerint. Kedve szerint bonyolíthatta a történetet, a lényeg, hogy a mindenkori következőnek előbbi szomszédjára kellett épülnie. Ez volt egyik legemlékezetesebb és legtanulságosabb együttlétünk.

Úgy indult a történet, mint egy mai vidéki kisvárosi vagy falusi idill. Vasárnap délután van, a nagyfiú felölti ünnepőjét, és elindul otthonról szórakozni. S aztán máris hitelessé kezdett válni a kép. A fiú ugyan nem iszik, de erőszakos barátai, akikkel az utcán találkozik, becipelik a presszóba. Ő már igencsak menne a kedveséhez, de a kört fizetni kell. Az enyhén italos barátok menyasszonyát lekurvázzák. Erre összeszólalkoznak, verekedés lesz belőle. Megjelenik a rendőrségi kocsi, elviszi őket. Az anya várja a fiát, nem jön. Elindul keresni. Végül megtudja, mi történt, elmegy a rendőrségre, s csodák csodája (a csodát mindig a lányok teremtették), kikönyörgi a gyermekét, akit reggel el is engednek. Menne haza, hogy még beérjen a munkába, de megint csak betér a presszóba egy kávéra. S ott összeakad a főnökével, aki munkaidő alatt piál. A főnök megígéri, el-tussolja ezt a rendőrségi ügyet a vállalatnál, nyoma sem lesz, de tegyen meg neki egy „szívességet”. A szívesség természetesen lopás-féle. Nem folytatom a történetet, a lényeg, hogy volt benne krimi, betörés, menekülés, de volt benne jó szándékú beismerés, szülők, akik a bánatba belehalnak, de házasság is, a fiú mégiscsak elveszi lekurvázott szerelmét, de le is válnak, mert a srác visszaeső bűnössé válik, majd bűnbánat, gyerek...

A vázlatos történetből is kiderül, hogy a következő elemek keveredtek a „regénybe”. Valóságos élethelyzetek, — az ital, a presszó, a barátok szerepe, a munkahelyi viszonyok, a nő kiszolgáltatottsága —; tragédiaelemek — a szülők halála, elvált szülők gyereke —; bűnügy — betörés, verekedés, hajsza, rendőrségi leleplezés, elásott pénz —; és mesehelyzet — a fiú jó, csak a környezete rossz, a házasság kezdetben idill, a rendőrség pedagógiai intézmény... Természetesen a fiúk vitték el a történetet a krimi irányába, a lányok akár valószínűtlen mesehelyzet-teremtéssel, de mindig megoldani szeretnék volna a bonyodalmat, a két öreg U. L. E. és én, a groteszkbe tereltük volna a történetet. Az egész történetben visszatérő fontos elem volt az ital, amely bűnre csábít, a munkahely, ahol kéz kezet mos alapon mennek a dolgok, és a család, amely az egyedüli menedék. Mit mondott róluk a regény. Életük medre elég szűk, de ebben kiegyensúlyozottan haladnak. Életvitelük determinált, a kisváros vagy a falu által. A fő inspirálók a jó család. Most az egyszerű ők alakították az életet, ők teremtettek sorsokat, figurákat. Élvezték is módfelett. Alig lehetett a regénynek véget vetni.

(Az önmegfigyeléstől a képkötésig)

Ennek a másik játéksornak akár a fenti címet is adhatnánk. Ülünk a körben, széken, azt mondom: „figyeld meg, s mondd el, hogy ülsz!” Írd le testtartásodat, de részletező pontossággal! Mondd el, miként érzed a széket, a padlót, az izmaidat!” Elnagyolt válaszok hangzottak, inkább csak figyelgették önmön helyzetüket, mintsem pontosan megfigyelték volna. Kérdésekkel kellett őket arra készíteni, hogy jól fogalmazott, pontos megfigyelés közléséhez juthassunk.

Majd környezetleírást kérek: „Írd le a termet, induljunk el egy ponttól, s járjuk körbe. Mintegy szelvetelve, rögzítsük az egészet. Milyen a fal, mi van rajta, milyen a mennyezet, padló, ablakok, a tárgyak, rögzítsd helyünket a teremben, mit látsz az ablakon túl?” A válaszok ugyanolyan elnagyoltak, mint az önmegfigyelés esetében.

Az elnagyolt leírásból is az derül ki, hogy bizony nyomasztó a környezet, amelyben játszunk, dolgozunk. Vastag sötét rácsok vannak az ablakon (valamikor laktanya volt az épület), mögötte nagyra nőtt gazok, tovább, a Bodrog felé, szöges drótkerítés, magasan, bent a teremben, középtűt egy nagy fekete tábla, fal mellé húzott székek, asztalok, kopár és piszkos falak, a falon egy Lenin-kép és egy címer, s az asztalokon a foglalkozás eszközei, magnó, lemezjátszó. (Mennyivel nehezebb dolga van a játékvezetőnek ilyen környezetben, nem könnyű a derű hangulatát megteremteni.)

„Ha a lényegre kellene kiemelni ebből a környezetből, s a lényegre a tárgyak hordoznák, melyiket tarthatnánk a legjellemzőbbnek, a legtipikusabbnak. Végül öt tárgyra esett a választás: szöges drótkerítés, rácsos ablak, Lenin-kép, fekete tábla, s a magnó. „Rajzoljátok le ezt az öt tárgyat, mégpedig oly módon, hogy egy kép váljék belőle!” Nehezen értették, mit akarok. Végül is kiderült, úgy kell a rajzon elhelyezni mind az öt tárgyat, olyan összefüggésben, hogy együtt kapjanak egy jelentést. A feladathoz a kulcsot végül is az a kérés adta meg, hogy adjanak egy címet a képnek.

Mielőtt nekikezdték volna a rajzolásnak, mégegyszer utaltam a tárgyjátékokra. Ahol is a gyerekek a partvissal és szemetes vödörrel játszottak, de mi, a nézők csak azt láttuk, hogy íme, előttünk van egy fiú, aki gereblyézik, egy királylány, aki trónon ül, és egy művész, aki egyensúlyozik. Ez a feladat is hasonló ehhez. Az egyes tárgyakat olyan összefüggésbe kell helyezni, hogy a kép címének megfelelő, új minőségű alkotás jöjjön létre. (A filmtől is kölcsönöztem példát, miként lesz két különböző képből egy harmadik jelentésű kép.)

Csak golyóstoll és füzetpapír volt kéznél. De ettől még születhettek volna jó kivitelezésű rajzok is. Ezek a gyerekek kimondottan rosszul rajzoltak. Nem látnak térben. De a feladatot megoldottuk. S rossz technikával bár, de figyelemre méltó képek születtek. Az egyik címe: Elhagyatottság. A képen üres terem, s benne egy bekapcsolt, beszélő magnó. A másik címe: Uralom. Lenin egy börtönablak mögött. Elöl drótkerítés, oldalt kivézőhely, akasztott emberrel. (A neurotikus kislányunk rajza volt.) Egy harmadik: A szabadság hírnöke. Lenin a rácsos ablak mögött egy magnókinézetű hangszórón beszél. (Némi anakronizmus.) S egy következő: Nincs menekvés. Mintha táblaképsor volna. Képek egymás mellett: rácsos ablak, drótkerítés, fekete tábla. (A magnó hiányzik.)

(Tárlaton)

Ezek után mentünk Papp Oszkár kamaratárlatának megtekintésére. Kíváncsi voltam magam is, befogadják-e képeit, értik-e, vagy elutasítják? Itt kiállított festményei a teljes absztrakciótól tágultak a jelképes stilizációig. Fejeket láthattak, egyikén a fej naphoz hasonlít, másikon a kereszt szimbólumával, avagy levélkövületek fémesen, hidegen, ridegen.

Akik a rajzaikat összetépték, vagy meg sem csinálták, azt mondták, hogy ez marhaság. Vagy ezt, ha nekem fizetnének sem tenném ki a szobám falára. A többség nézegette a képeket, s olvasgatták a címeiket. A címek között: Próféta, Homo Solaris, Styx, Kompozíció, s ha nem értették a címet, odahívtak és kérdezősködtek, mit jelent. Többüket megfogták a képek. A fej-sorozat főként. Saját rajzuk segítette őket az értésben. A fej kereszttel mást jelent, mintha csak egy portré volna ott magában. A levélkövületeket értették. Az örök életű anyagot. Amely így, környezetéből kiszakítva „embertelen”. Az absztrakt festmények mellett mindenki elment. Nem kaptak fogódzót hozzá. Én sem tudtam adni. Megfigyeltem, hogy akik fogékonyak voltak a zenére, a képeket is be akarták fogadni. De ők voltak azok, akik gondolatgazdagon rajzoltak. Akik érzéketlenek maradtak a tárlaton, a mimes játékokban még igencsak otthonosan mozogtak. Még jobban is, mint a zene- és képtől.

(Vallunk egymásnak)

Beszélgetéssel zártuk a háromnapos együttlétünket. Megegyeztünk abban, hogy mindenki elmond magáról annyit, amennyit jónak lát; életéről, körülményeiről, közérzetéről, munkájáról. Én kezdtem. Őszintén beszéltem, gyarlóságaimról is. S a példa ragadóssá vált. A gyerekekről kapott kép nem sokkal lett árnyaltabb annál, ami a játékokból már úgy is kitűnt, de őszinteségük megragadó volt. Három megszólalásra emlékszem. Az egyik fiúra, aki autószerelő-tanuló, s aki tudja magáról, hogy jóképű és ügyes, hogy jó szakember, hogy szeretik otthon is és a munkahelyén is, akiből minden nagyképűség nélkül csak úgy áradt a magabiztosság, elégedettség. Ő mondta, hogy nekem tulajdonképpen nincs is hibám. Felmerült egy kislány képe, aki a játékok során lógós volt, lomha, inkább kívül a játékon és a társágon. Ő volt az egy rossz életű. Elmondta, hogy magában szeret sétálni, de a fiúkat is kedveli, hogyha a hangulat elkapja benne van a ricsajban, de a helyét nem leli, az életet nem szereti. S felbukik egy kedves, széparcú, kiegyensúlyozott, érzékeny kislány képe, aki másodszor is szót kért. Mert első ízben nem vallotta be, hogy ő féltékeny a sógornőjére, mert az kisa-játította az ő fiútestvérét, akivel ő olyannyira jóban volt azelőtt.

(Ez volt a búcsú)

Ők tovább maradtak a táborban, én eljöttem. Hogy mi maradt meg bennük, mit kaptak, lehet, sosem fogom megtudni.

De érzem, tartalmas három nap volt, amit együtt töltöttünk.

TALÁLKOZÁSOK

Hol-mi

— Pedagógiai módszervásár Békéscsabán —

A Körös-Vidéki Drámapedagógiai Társaság megszervezte azt a pedagógiai módszervásárt, melynek előzményei 1989-re nyúltak vissza.

Az akkori elképzelést — mely szerint azoknak a pedagógusok bemutató óráit, akik saját tapasztalataik alapján újszerű módszerrel tanítanak — kibővítettük jeles szakemberek előadásaival.

Nagy öröm volt látni a *Tóth házaspárt*, kik mondatni, már egy évtizede a drámapedagógia módszerével tanítanak, s a most bemutatott történelemórán játékos formában éltették meg a gyerekekkel az államalapítás korának szereplőit.

Hornok Lajosné játékos vetélkedőkkel járul hozzá a helytörténet megszerettetéséhez.

Henger Péterné Mezőberényből a szabad interakciós módszerre építette föl az irodalom összefoglaló óráját. Ő maga a háttérből mindig a legmegfelelőbb pillanatban fölített kérdésekkel irányította az órát. Kis növendékei maguk hozták a példákat, verseket, énekeket egymással is (sőt néha a tanárnénivel is) ügyesen vitatkozva „hozták össze” azt a tudást, ami egy témakör lezárásánál szükséges. S nem volt olyan gyerek, aki ne szólalt volna meg.

Kocsis Jánosné és *Sztankó Károly* órája úgyszintén csodaszamba tartozik. Nem sok helyen kezdik az órát jógával s a néptáncra ráhangoló játékos gyakorlatokkal.

A csöpp másodikosoknál már tetten érhető volt, hogy mennyire elmélyülten képesek koncentrálni arra a dologra, amit éppen végeznek. Ez a fegyelem nem külső szigor eredménye, hanem a szeretet, az elfogadás, az egymás segítése — az együttműködő fegyelmet láthattuk, vajha így lenne ez a felnőtt társadalomban is!

És *Mohácsiné Zima Ibolya* az Evangélikus Gimnázium tanára, ki maga is izgalommal készül minden egyes órájára!

Sugárzik belőle az adni akarás vágya s az az öröm, hogy a szép művészete a tárgya. Írói vénája is megmutatkozik órájában. Élmenydús, meglepő fordulatokkal teli játéka a lélek legapróbb rezdüléseit is képesek kicsalni, hogy aztán egy jellemző beszélgetésben rácsodálkozzon ki-ki magára vagy akár a másokra is. — Hát ez az érzés is megtalálható bennem?! Vagy: ezt nem is gondoltam volna rólad!

Szabó Éva, *Paulik László* dramatikus játékelemekkel ötvözött énekórái szintén tágabb világokat hoznak be a tanterem falai közé és vidámmá varázsolják a sokszor unott énekórákat.

Megható volt látni, ahogyan az enyhén fogyatékos gyermekek milyen gonddal bántak az anyaggal, hogy a legszébb formát hozzák ki, akár a fát faragták, akár a tojást festették, akár bábót készítettek. És mennyire tudnak örülni egy-egy elkészült munkának!